

Ren, grøn og klar til at konvergere? En konvergensanalyse af miljø og livskvalitet i EU

Indledning

Det voksende behov for handling på miljøområdet har resulteret i et øget antal fælleseuropæiske mål og politikker. Hver af disse påvirker EU-borgerne i deres arbejdsliv og privatliv. Denne rapport tager et overblik over EU-27's miljøpræstationer og ser nærmere på de største skævheder medlemsstaterne imellem. Skævheder opstår, fordi medlemsstaterne har forskellige miljøprofiler, og fordi miljøprocesser ikke har fundet sted i samme tempo på tværs af medlemsstater og indikatorer.

Grøn omstilling kræver andet end forbedring af iøjefaldende og mere sensationsprægede indikatorer såsom drivhusgasseremissioner og brug af vedvarende energi. Af samme grund fokuserer denne rapport på miljøspørgsmål, der mest af alt påvirker borgerne i deres hverdag. F.eks. stiller den skarpt på levevilkårene i byer og boligområder, samt energifattigdom og utilstrækkelige boliger.

Denne rapport er frugten af en fælles indsats mellem Eurofound og Det Europæiske Miljøagentur og er, så vidt vi ved, en af de første, der medtager en analyse af den miljømæssige konvergens i Europa. En anden rapport, der udsprang af dette samarbejde, *Omstillingen til en klimaneutral økonomi: undersøgelse af de socioøkonomiske konsekvenser*, blev offentliggjort i juni 2023.

Politisk kontekst

EU har sat sig det ambitiøse mål at blive CO₂-neutral inden 2050. Dette mål skal nås ved at reducere drivhusgasseremissioner, øge brugen af vedvarende energi og forbedre indsatsen på genanvendelsesområdet. Den grønne omstilling ville gavne EU-borgernes livskvalitet ved at tackle forskellige former for forurening, såsom luft-, støj-, vand-, affalds- og jordforurening. Den ville også give en bedre regulering af energimarkedene, så alle fik adgang til ren energi.

Disse mål kan kun nås ved hjælp af fokuserede politiske initiativer. Den europæiske grønne pagt har signaleret et skift i retning af et kulstofneutralt EU med en moderne, ressourceeffektiv og konkurrencedygtig økonomi. Den fastlægger principperne for en vellykket omstilling og opfordrer medlemsstaterne til at handle hurtigt, da de

næste 10 år vil være afgørende for fastholdelsen af den allerede prekære situation med hensyn til Europas naturressourcer.

Væsentlige konklusioner

- Skævhederne medlemsstaterne imellem er blevet mindre, og der er opnået bedre resultater på mange miljøindikatorer i løbet af de seneste 20 år. Dette tyder på, at miljømål og -politikker på EU-plan bidrager til bedre nationale resultater, og at samarbejde mellem medlemsstaterne – f.eks. omkring eksport af ren elektricitet – fremmer opfyldelsen af ambitioner på EU-plan.
- Hvor hurtigt det går med at nå kvantitative EU-dækkende mål, har varieret mellem medlemsstaterne. Desuden har energikrisen, fødevarerforsyningsproblemerne og den økonomiske turbulens forårsaget af den russiske invasion af Ukraine lagt hindringer i vejen for bestræbelserne hen imod den grønne omstilling.
- Geografiske tendenser er tydelige i resultaterne på flere indikatorer. De nordlige og nogle vestlige medlemsstater (som Sverige) er gerne førende på indikatorer, der er knyttet til energieffektivitet og grønne energisystemer, mens mange østeuropæiske lande og Malta er tilbøjelige til at halte bagefter. Det er positivt, at de i første omgang dårligt scorende medlemsstater er ved at indhente de bedst scorende medlemsstater på de fleste indikatorer. Ingen medlemsstater skiller sig ud på alle indikatorer – et tegn på, hvor forskellige klima-, transport- og energipolitikkerne er.
- Resultaterne blev forbedret på tværs af alle de analyserede overordnede indikatorer (på makroniveau), hvilket viser, hvor vigtigt det er at opstille mål på politikområdet. Der er sket en reduktion i skævhederne med hensyn til drivhusgasseremissioner og tabte leveår på grund af luftforurening med partikler (PM_{2.5}). Reduktionen i skævhederne med hensyn til vedvarende energi og cirkulær råstofanvendelse er blevet sat tilbage af Sveriges og Nederlandenes ekstraordinære resultater. De har klaret sig så godt, at de har overhalet andre lande, med en stigning i skævhederne til følge.

- Forbedrede resultater med hensyn til indikatorer på boligniveau (på mesoøkonomisk plan) viser, at nogle lokalområder er blevet mere beboelige, men at der fortsat er indkomstbaserede uligheder. Medlemsstaternes resultater er forbedret, skævhederne med hensyn til borgernes opfattelse af forurening og tilsodning af deres omgivelser er reduceret, og den kommunale genanvendelsesprocent er steget. Desuden er støjforureningen generelt faldet, men skævhederne på tværs af landene er forblevet stabile eller endog steget. Det gælder især for fattigdomstruede befolkningsgrupper.
- Indikatorer på husstands niveau (mikroniveau) til måling af energifattigdom og boligkvalitet er tæt knyttet til socioøkonomiske variabler. Derfor havde den økonomiske afmatning i 2008-2013 en betydelig negativ indvirkning på disse indikatorer, men det efterfølgende opsving er udtryk for, at nogle økonomier er tilstrækkeligt modstandsdygtige. I nogle tilfælde er der imidlertid store uligheder mellem privilegerede og underprivilegerede grupper.
- Forbedringer på indkomst- og uddannelsesniveau hænger sammen med forbedrede miljøindikatorer. Reduktion af fattigdom vekselvirker med reduktion af energifattigdom og eksponering for miljøfarer som luft- og støjforurening.
- I overensstemmelse med renoveringsbølgeinitiativet bør der i byplanlægningen sikres passende boliger til overkommelige priser i områder uden miljörisici for lavindkomstgrupper, navnlig i tætbefolkede områder. Økonomiske støtteforanstaltninger, såsom subsidier, kan tilskynde borgerne til at forbedre deres bolig og bør være mere målrettet mod sårbare forbrugere. Nationale tiltag, der sigter mod forbedring af almennyttige boliger, bør også fremmes. Sådanne foranstaltninger ville reducere truslen om energifattigdom.
- Mere udbredte og prisoverkommelige offentlige transportsystemer kunne øge mobiliteten og reducere emissionerne. Handlingsplanen for nulforurening omfatter foranstaltninger til reduktion af transportemissioner, mens strategien for bæredygtig og intelligent mobilitet har til formål at forbedre de offentlige transportsystemer. Befolkninger i landdistrikter, ældre og personer med underliggende helbredsproblemer har mest af alt brug for konnektivitet. Transportpolitikker bør udformes med disse borgeres behov for øje.
- Lokale som nationale myndigheder, der tilstræber øget bevidsthed om miljøspørgsmål, kunne følge etablerede praksisser foreslået af medlemsstaterne eller EU. Der er brug for løsninger på højt niveau, men også mere dagligdags løsninger. Slovenien tilpassede f.eks. sine affaldshåndteringspolitikker til EU's direktiver. Det gav pote – og hurtigt.
- EU og de enkelte medlemsstater er nødt til at arbejde tæt sammen for at forbedre EU's miljøpræstationer. Klar kommunikation fra EU og de nationale regeringer bør anspore befolkningen til mere bæredygtig adfærd. Samarbejde mellem medlemsstaterne kunne fremme den cirkulære økonomi. Reglerne for genanvendelse af affald på tværs af landegrænser skal opdateres, så materialer, der transporteres, ikke beskattes for hårdt. F.eks. er det meget dyrere at genanvende udtjente vindmøller, hvis de under transporten beskattes som vindmøller i stedet for affald. Der bør dog indføres strengere kontrol med affaldsbortskaffelse på tværs af landegrænser for at undgå, at farligt affald transporteres til lande med dårlige miljøbeskyttelseslove.

Politiske anbefalinger

- For mange indikatorers vedkommende er det vigtigt, at EU står distancen og holder sig sine miljømål for øje. I de senere år har EU gjort fremskridt på de overordnede indikatorer, f.eks. ved at reducere drivhusgasseremissioner og øge brugen af vedvarende energi.
- EU bør diversificere sin energi- og råstofafhængighed og øge sin autonomi gennem foranstaltninger, der fremmer brugen af vedvarende energi og den cirkulære økonomi. Sådanne foranstaltninger vil øge energimodstandsdygtigheden og afbøde virkningerne af fremtidige energi- og råstofkriser, og de vil især beskytte borgere med lav indkomst.
- Miljømål på bolig- og husstands niveau kan kræve strengere eller mere betimelige politiktiltag end dem, der allerede er iværksat. Indsatsen bør centreres om tre områder, hvor der er konstateret divergens: boliger, energifattigdom og offentlig transport.

Yderligere oplysninger

Rapporten "Green, clean and keen to converge? A convergence analysis of environmental quality of life in the EU" (Ren, grøn og klar til at konvergere? En konvergensanalyse af miljø og livskvalitet i EU) findes på <https://eurofound.link/ef23022>

Forskningsleder: Massimiliano Mascherini

information@eurofound.europa.eu